

ONESNAŽEVANJE JAM DOLENJSKEGA KRASA

Pred leti sem napisal članek o nalogah jamarjev pri zaščiti kraškega podzemlja (Naše jame 17, 173–178). Takrat sem zajel predvsem Notranjski in Primorski kras ter njegov podzemeljski svet. V tem svojem prispevku pa bi se rad dotaknil predvsem uničevanja in onesnaževanja jam Dolenjskega krasa. Preden pa bi prikazal onesnaženost in uničevanje dolenjskih jam, bi podčrtal, da je zavest o možnosti uničevanja podzemskega sveta prisotna že ob odkritju nadaljevanja Postojnske jame 1818. leta. Tako Hohenwart v vodniku Postojnske jame iz leta 1830 navaja, da so jamo zaprli zato, da bi jo zavarovali pred opustošenjem. Pri Postojnski jami je bila 1824 ustanovljena posebna jamska komisija, ki je takoj s posebnim jamskim statutom ne le uredila vodniško službo, ampak tudi izdala nekaj članov, posvečenih zaščiti jame. V tej zvezi je bilo že takrat prepovedano osvetljevati jamo s smolnatimi baklami, ki so črnile kristalne kapnike (F. Hohenwart, 1830, I/8). Tudi v prvih slovenskih „Pravilih za vodnike in služabnike Postojnske jame“ iz leta 1859 je razvidno, da je Jamska komisija namenila nekaj opomb zoper onesnaženost in pustošenje jame (F. Habe, 1979, 2–3).

Ob nastanku „Društva za raziskovanje podzemskih jam“ 1910. leta v Ljubljani je bila načrtovana poleg drugih sekcij tudi sekcija za zaščito krasa, ki pa ni zaživela.

Kot je znano, so se zagnani slovenski jamarji, med njimi Cerk, Brinšek, Kovač, P. in J. Kunaver, Michler, Tavčar, Hrovatin, Vizjak in Petrič po ustanovitvi društva predvsem posvetili raziskovanju Dolenjskega krasa (F. Habe, Kranjc, 1981, 59).

Ta prva raziskovanja jam Dolenjskega krasa so vzpodbudila neznanega ljubitelja krasa, domačina, da je v dnevniku „Jutro“ zapisal: „Ko sem pred 6 leti prvič stopil v kapniško jamo nekje pri nas doma na Dolenjskem, me je zbolelo srce, ko sem zagledal razdejanje in opustošenje okrog sebe. Krasno delo čudotvorne kraške narave, delo, ki je potrebovalo stoletja in morda tudi tisočletja, predno je bilo izvršeno, je človek, za katerega je bilo to delo ustvarjeno, da ga občuduje, v eni minuti zgolj iz nagajive radovednosti pokončal. Ne bi me bilo toliko užalostilo, če bi bil prepričan, da si je človek to prekrasno delo prisvojil, da ga občuduje doma, da oznanja tudi drugim, kaj vse premore narava globoko pod nami, kako v malem izgleda krasota podzemskega kraljestva. Človek pa tega ni storil, ampak je šel zgolj iz radovednosti si ogledat kraljestvo pod zemljo. Ko je našel tam prelepe stvore kraške prirode, je vzel kamen in kol, pa razbil, kar mu je le prišlo pod roko. Prišli so drugi za njim in storili prav tako. Tudi ti so zbili, kar se je dalo zbiti, znosili sveže razbito iz jame, naložili na voz in odpeljali domov. Trije ali štirje gospodje iz dolenjske metropole so imeli svoje vrtove lepo okrašene, prešlo je v zasebno last, kar bi imel na svojem prostoru pravico občudovati vsak človek, ki ga ta del narave zanima. Čez mesec dni je bila prej tako krasna jama z deviško belimi kapniki le še navadna razbojniška jama“.

V nadaljevanju navaja isti avtor: „Šele po toči zvoniti je prepozno. Vendar se da nadaljna ropanja kapniških jam popraviti. Treba je varstvo vsemu količkaj pomembnemu podzemeljskemu kraljestvu. Pa ne samo glede kapnikov. Mnogo teh jam krije v svojem kraljestvu še drugo dragocenost: jamsko živalstvo. Brezvestnemu ropanju kapniških jam je treba storiti konec.“

Na koncu daljšega sestavka se avtor obrača na predsednika takrat komaj leto dni starega Društva za raziskovanje jam, barona Theodorja Scharza von Karsten z besedami: „Gospod deželni predsednik, Vaša sveta dolžnost je, da se resno pobrigate za varstvo

vsega podzemeljskega kraljestva v deželi, kateri Vi predsedujete kot namestnik visjega varuha vseh javnih interesov.“

Iz poročil in obvestil v dnevnem časopisu nam je znano, da je bila v društvu še posebej aktivna slovenska skupina jamarjev, ki se je lotila raziskav podzemeljskega sveta Dolenjskega krasa. Tako poroča dnevnik „Jutro“ 15. 8. 1911 pod naslovom „90 metrov pod zemljo“ (podpis F. P.) o takrat drznem podvigu spusta v brezno Marjansčica. Iz številnih poročil P. Kunaverja v nemškem jeziku v „Laibacher Zeitung“ in tudi v nekaterih drugih časopisih je razvidno, da so pri raziskovanju brezen in jam naleteli že takrat na onesnažene, pa tudi opustošene jame, tako zlasti okrog Trebnjega, Velikih Lašč in Ortneka.

Že ob ustanovitvi Društva za raziskovanje podzemskih jam so se pojavili prvi slovenski članki o kraških jamah v črnomaljski okolici. Tako piše o njih 6. 4. 1910 časopis „Slovenec“ in navaja poleg jam tudi zanimive vesti o skrivanju hajdukov v takozvanih „hajduških jamah“ na Poljanski gori.

Prav živahna raziskovanja na Dolenjskem krasu in ugotovitve o številnem onesnaževanju jam in brezen, so vzpodbudila notico v Laibacher Zeitung 11. 1. 1913 v nemškem jeziku z naslovom „Proti onesnaževanju kraških jam“: V naši deželi vlada v kraških predelih delno navada, uporabljati kraška brezna in jame za neke vrste odlagališča za vse mogoče odpadke in za odmetavanje živalskih kadavrov. Sedaj pa je c. k. deželna vlada zato, ker je tako postopek ne le iz veterinarsko-polijskega vidika nedopusten, ampak tudi nevaren za onesnaževanje talnih voda v podzemlju, izdala poziv vsem okrajnim glavarstvom, naj bodo ta pozorna na vsak pojav onesnaževanja jam in prepovedo odmetavati odpadke v jame.“

V tej zvezi je tudi časopis „Jutro“ v drugem letu Društva za raziskovanje podzemnih jam natisnilo članek o „vladnih jamolazcih“, v katerem kritizira nedelo nekaterih „znanstvenikov“ v društvu in naglaša, da je „za našo jamsko čudežev tako bogato deželo že davno potrebno jamsko društvo res na demokratični podlagi, društvo, ki bi obsegalo vse kraje naše in sosednje slovenske dežele, društvo, katerega prvi namen bi bil zasledovati splošne javne in krajevne koristi, varovati vse, kakega zanimanja vredne jame pred opustošenjem in oropanjem in šele v tretji vrsti najdene in po splošno koristni vsebini preiskane jame tudi red znanstveno raziskati“.

Vse te misli in ideje so zrasle iz raziskovanja jam v Dolenjskem krasu, ki jih je bilo do 1. svetovne vojne 91 (I. Michler, 1949, 87–90). Do danes pa je že raziskanih na specialkah Novo mesto 1, 2, 3 in 4 513 jam in brezen. Po zapiskih iz jamskega katastra sem ugotovil, da je na tem področju tako ali drugače onesnaženih kar 58 jamskih objektov ali 11,3 %, od tega odpade na brezna 35 objektov ali 60 % in na jame 23 ali 40 %. Večina teh jam pa ima v vhodnem delu brezno. Pri tem je treba poudariti, da skoraj ni onesnaženih jam v Dolenjskem krasu Male in Velike gore, Stojne, Roga in Gorjancev. Večina vseh teh onesnaženih jam je bodisi ob obrobnihi naseljenih delih teh kraških planot in pa predvsem v osrednjem delu Dolenjskega krasa, zlasti v obrobju Ribniško-Kočevskega polja, v Suhi krajini in delno v Beli krajini. Glede na različno onesnaženost sem razdelil jame v posamezne skupine: 1. jame, kjer so bili najdeni ali so še ostanki človeka, 2. jame z živalskimi kadavri, 3. jame kot splošna smetišča in odlagališča, 4. jame, v katerih se je našla ali še leži municija in orožje, 5. jame, ki so bila zavetišča ljudi, 6. jame z uničenim kapniškim bogastvom.

Da bi imeli točen pregled nad temi onesnaženimi jamskimi objekti, navajam seznam jam z naslednjimi podatki: skupina onesnaženosti, oznaka specialke, katastrska številka, ime jame, kraj.

1. skupina:

1, 440, Selska jama (V. Lipovec), 1, 575, Jama pod gradom (Luknja), 4, 3874, Klemenca (Suhor pri Metliki), 1, 4001, Rojska jama (Roje pri Trebnjem), **skupaj 4 objekti**.

2. skupina:

1, 184, Štampovca (Korita), 1, 164, Mala Vratnica (Dobrníč), 1, 443, Parjevka (Višejec), 1, 452, Lovrinova jama (Višejec), 1, 453, Ančkina jama (Višejec), 1, 575, Jama pod gradom (Luknja), 4, 1409, Frlinka (Uršna sela), 1, 1411, Prparjeva jama (Globodol), 4, 1824, Pugljevo brezno (Srednja vas), 1, 3464, Špaja jama (Šumberk), 1, 4331, Župenca (Vrh), 1, 4653, Jelenovo brezno (Straža), Jelenca na Kekovem (Globodol), Pasja jama (Orlaka), **skupaj 14 objektov**.

3. skupina:

1, 105, Jama v Listnicah (Dol pri Trebnjem), 1, 163, Koprivnica (Globodol), 1, 439, Štavka (Smuka), 1, 440, Selska jama (V. Lipovec), 1, 445, Parjevka (Višejec), 1, 452, Lovrinova jama (Višejec), 1, 6655, Brezno pri Cinku, 4, 832, Jama pri Radotu (Podgora - Uršna sela), 1, 1056, Ajdovska jama (nad Globodolom), 1, 1059, Kevdere (Globodol), 1, 1411, Prparjeva jama (Globodol), 1, 2342, Luknja v cerkvenem talu (Jezero), 4, 2671, Čvinka (Butoraj), 4, 2793, Štalcerjeva jama (Naklo), 1, 2820, Bidljevo brezno (Hinje), 1, 2874, Brezno ob cesti (pri Pihalniku), 1, 2881, Rupa (Novo mesto), 1, 3055, Raguščeva jama (Hinje), 1, 3463, Volčja jama (Šumberk), 1, 4331, Župenca (Vrh), 3, 4572, Odtočna jama (Podturen), 2, 4835, Jama v Gabrju (Gabrje), 1, Pihalnik (Podturn), 1, Risanca (Jezero), **skupaj 26 objektov**.

4. skupina:

1, 184, Štampovca (Korita), 1, 185, Mišnica (Vrbovec), 1, 449, Severjeva jama (Višnje), 1, 457, Rzarjevo brezno (Ratje), 4, 1357, Radoška jama (Radoha), 2, 2363, Župenca - Uhanova jama (Podljuben), 4, 3181, Kambičkina jama (Omota), 4, 3874, Klemenca (Suhor pri Metliki), in še 4, 1209, Brlog pri Mačkovi vrtači (Ručetna vas), Flekova jama (Breznik pri Dragatušu), **skupaj 10 objektov**.

5. skupina

1, 445, Lazarjeva jama (Višejec), 1, 452, Lovrinova jama (Višejec), 1, 641, Jama pri Mirni (Roje), 4, 1061, Judovska jama (Stranska vas pri Semiču), 4, 1801, Hajduška jama (Beden), 4, 1813, Jama štirna (Črnomelj), 1, 3057, Šepčev skedenj III (Lopata), 1, 4834, Beceletova jama (Zagradec), 4, 4837, Jama Ela (Novo mesto), **skupaj 10 objektov**.

6. skupina:

1, 425, Velika prepadna (G. Straža), 1, 446, Dolenja vodena jama (Višnje), 1, 1354, Ajdovska jama (Plešivica), 2, 1465, Jama pod greznicó (Šmarjeta), **skupaj 4 objekti**.

Prikazano zbrano gradivo naj bi služilo dolenjskim jamarskim organizacijam kot nekako opozorilo, da je treba posvečati zaščiti podzemeljskega sveta vso pozornost, saj podatki kažejo, da je prav jamski svet Dolenjskega krása postal in še postaja odlagališče odpadkov, ki iz leta v leto huje ogrožajo tamkajšnji podzemeljski svet.

SUMMARY

France Habe,

POLLUTION OF THE CAVES IN THE LOWER CARNIOLIAN KARST

In the Lower Carniolian Karst (ordnance maps of Novo mesto 1-4, 1:50.000) there have been investigated up till now 513 caves and abysses. From the cave-register it is evident that in this area 58 caves and abysses are polluted, or more exactly 35 abysses and 23 caves. Most polluted are the caves and abysses in the lower part of the Karst, while higher Karst-plateaus are still pure. More and more intensive urbanisation and industrialization in the Karst-fields and along more important roads contribute much to this situation.